

Gradimo novi svet

Dokumentarni film o Golem otoku Gradimo novi svet

Zaliv na Golem otoku, kjer se je zgodilo neizmerno veliko gorja.

Vtorek, 14. februarja, je Televizija Slovenija predvajala dokumentarni film o Golem otoku z naslovom Gradimo novi svet, za katerega sta scenarij pripravila Simon Hernaus in Marko Kobe, režiral ga je Marko Kobe, naredila pa ga je njegova hiša Kobe.

Goli otok je bil v obdobju od leta 1949 do 1954 fenomen v svetovnem merilu. Najprej zaradi nasilja, ki so ga tam izvajali, ki mu je komaj kje bilo para. Poseben je bil, saj se je z njim takratni komunistični režim popolnoma moralno sesul. Posledično je Goli otok fenomen zaradi krčevitega molka, najprej do demokratizacije leta 1990, potem pa še po demokratizaciji. O vseh drugih temah raznovrstnega nasilja se je spregovorilo, kakor hitro se je lahko, le pri Golem otoku je bila zadrega dolgonavzoča, in še celo več kot dvajset let po demokratizaciji jo opazimo. Tako je zato, ker žrtve Golega otoka le s težavo govorijo o tistem, kar se je tam dogajalo in jih je do neke mere treba razumeti. Človek je bil namreč na Golem otoku popolnoma razčlovečen. Tam so se dogajale stvari, ki si jih povprečen človek nikoli ne bi mogel zamisliti, zato jih tudi težko razumemo. Cilj Golega otoka ni bilo ubijanje političnih zapornikov, ampak njihova »pre-

vzgoja«. Ta »prevzgoja« pa je uporabljala takšne načine, da so je bilo mnogo ubitih ali so naredili samomor.

Za kaj je šlo? Josip Broz Tito se je v drugi polovici 30. let 20. stoletja politično izsolal pri NKVD v Stalinovi Sovjetski zvezi. Tam se je naučil metod odstranjevanja političnih nasprotnikov. Na vrh Komunistične partije Jugoslavije je prišel s prevarami, tudi najbolj nizkotnimi, in z umori konkurentov. Enako je bilo med drugo svetovno vojno, ko je z izjemno nasilno komunistič-

no revolucijo ob navzočnosti okupatorja organiziral in vodil vojno proti notranjim političnim nasprotnikom. Od jeseni 1944 do maja 1945 mu je s pomočjo Stalinove Rdeče armade uspelo premagati nasprotnike v Srbiji, na Hrvaškem in v Sloveniji in zasesti oblast. To je v naslednjih letih utrjeval z nadaljevanjem množičnega nasilja.

Ker je leta 1948 Stalin od Tita zahteval preveč (primer Bolgarije in Albanije), se je ta že počutil dovolj močnega (z nasiljem mu je uspel zatreti vse vrste političnih nasprotnikov, ostale pa smrtno zastrašiti), da se je odločil upreti svojemu političnemu »očetu«. Stalin je zagrozil z napadom, Tito pa se je ustrašil in skrajno zaostрил režim. Začel je zapirati tiste, ki so bili največji privrženci Stalina in Sovjetske zveze. V Jugoslaviji so »obravnali« kar 55.000 oseb, nad 16.000 pa so jih zaprli. V Sloveniji je Udba »obravnala« 2.000 ljudi, od tega jih je 730 aretirala; eno tretjino jih je režim »obsodil« na montiranih procesih, dve tretjini pa so jih zaprli brez obsodbe in jih poslali na t. i. politično prevzgojo. Danes še vedno mislimo, da je bila ta »politična prevzgoja« strahotno kruta le na Golem otoku, vendar so bili podobni postopki »prevzgoje« tudi v zaporu v Bileči in ponekod drugod. Udba je vpeljala poseben sistem, ko so morali zaporniki »revidirati« (povsem spremeniti) svoj odnos

Prizor iz filma: zaporniki pretepajo novinca ali sozapornika, ki še ni »revidiral«.

do jugoslovanske (Titove) oblasti. Vodstvo Golega otoka je omogočilo najbolj vnetim »revidirancem«, da so oni »prevzgjajali« ostale. Pri tem je prihajalo do neizmerno hudih mučenj, fizičnih, predvsem pa psihičnih. Po letu 1990 je izšlo veliko knjig, kjer je vse to natančno opisano.

V dokumentarnem filmu so nastopili nekateri znani zaporniki na Golem otoku, Andrej Aplenc, Radovan Hrast in Mihael Cenc. Vsi trije so bili tudi t. i. dvomotorci, kar pomeni, da so jih po nekem obdobju izpustili na svobodo, takoj zatem pa ponovno aretirali in poslali nazaj v pekel Golega otoka, kjer so jih še huje trpinčili.

Režiser filma je v Beogradu posnel pričevanje Jova Kapičića, nekdanjega generala Udbe, po vojni namestnika načelnika jugoslovanske Udbe Aleksandra Rankovića in ustanovitelja Golega otoka. Med drugim je Kapičić povedal, da so si med vojno Titovi partizani umazali roke s krvjo do komolcev in da so se bali, da jih bodo po resoluciji Informbiroja Sovjeti pobesili na beograjskih Terazijah. Kapičić je bil, kot je povedal, le izvrševalec umazanih ukazov Tita, Rankovića, Kardelja in Djilasa. Sodeloval je pri povojnih pomorih in pri aretaciji Draže Mihailovića. Star je 92 let in decembra lani ga je neznanec pretepel na ulici v Beogradu.

V dokumentarcu je zgodovinar Jože Pirjevec Goli otok primerjal z današnjim ameriškim zaporom Guantanamo na Kubi, kar je zelo neprimerna izjava. Na Golem otoku so ljudi tako zverinsko trpinčili kot verjetno nikjer drugje na svetu v 20. stoletju, v Guantanamo pa potencialne teroriste »le« osamijo.

Kljub temu je bil film še en pogumen poskus prikaza delčka temačnosti človeka iz naše polpretekle zgodovine. ■

IVO ŽAJDELA